

Bővülő tudás – jelentős változások

■ A FRANCIA ÖRÖKBEOFODÁSI ÉS NEVELŐSZÜLŐI RENDSZER

Franciaországban az utóbbi 25 évben több jelentős változás következett be az örökbefogadás gyakorlatában, illetve a nevelőszülői gondoskodásban. Ezen változások mellett ugyanakkor megfigyelhető a szemlélet, a hozzáállás jelentős megváltozása is, valamint a különböző kutatások révén az ismeretanyag, információ jelentős bővülése egyrészt az elhanyagolás és az abúzus problémaköréről, a gyermekek valódi szükségleteiről, a kötődés fontosságáról, a nevelőszülőségről és a közöttük lévő összefüggések jelentőségéről, másrészt általában a szociális és családpolitikáról.¹

Hasonlóan a legtöbb európai országhoz, Franciaországban is jelentős változásokat figyelhetünk meg:

- a gyermekvédelmi rendszer céljának változása: csökkenő intézeti nevelésbe vétel (a gyermekvédelmi gondoskodásba vett gyerekek száma pl. 1987–1997 között 60%-kal csökkent), ugyanakkor növekvő tendencia figyelhető meg az örökbe fogadható gyermekek számában, azaz egyre többször nyilvánítja a bíróság² örökbe fogadhatónak a csecsemőkorú és különösen az idősebb gyermekeket, a korábbi hosszú benntartózkodás helyett;

- a gyakorlat megváltozása: rövidebb tartamú intézményi elhelyezés, változatos és sokrétű szolgáltatások és programok magasan képzett szakemberekből álló csoportokkal, az országon belüli örökbefogadások számának növekedése (1989-1999 között 40%-al nőtt). A nevelőszülők számára 1992 óta kötelező a képzés.

■ A francia gyermekvédelmi rendszer

A legfontosabb reform az 1983-as évhez köthető, amikor decentralizálták a rendszert; a hatalom nagy része a központi kormányzattól kikerült az önkormányzatokhoz. Valamennyi helyi önkormányzat autonóm, a pénzügyi döntéseiket és az adminisztrációt illetően, ugyanakkor bizonyos funkciók továbbra is állami jogkörbe tartoznak (pl. a gyermekvédelmi szakellátással kapcsolatos döntések).

A francia gyermekvédelmi rendszer működését két domináns szervezet határozza meg:

- a) az önkormányzatok (ASE),
- b) az állami irányítás alatt álló ifjúságvédelem (PIJ). Ezek ugyan gyakorlatilag függetlenek egymástól, mégis van kapcsolat közöttük (a bírósági, illetve adminisztrációs ügyek kapcsán egymásra vannak utalva, együtt kell dolgozniuk).

Bírósághoz csak legvégső esetben fordulnak: ha sürgős, vagy a gyermek közvetlen életveszélyben van, és a bírósági döntéssel a családnak egyet kell értenie. A bírósági ítéleteket a veszélyeztetettség valószínűségének, illetve a gyermek „biztonsága, egészsége és erkölcsi fejlődése” biztosítottóságának figyelembevételével hozzák meg.

Az 1984-es gyermekvédelmi törvény prioritásként rögzíti:

- 1) a gyermeknek a vérszerinti családdal / családban való felnevelkedésének a jogát, másrészt hangsúlyozza
- 2) a családok felelősségét.

■ Az örökbefogadás jogi mechanizmusa

Franciaországban a jogszabályok két legális formáját ismerik az örökbefogadásnak: 1) a teljes örökbefogadást és 2) az egyszerű örökbefogadást.

1) A „teljes örökbefogadás” feltételei:

- csak a 15 évesnél fiatalabb gyermekek adoptálhatók ebben a formában
- az örökbefogadni kívánó pároknak

vagy több mint két éve házasnak, vagy 28 évesnél idősebbnek kell lenniük abban az esetben, ha nincsenek összeházasodva, de így csak az egyikük fogadhat örökbe

2) Az „egyszerű örökbefogadás” feltételei:

- nincs életkori megkötés,
- az örökbefogadó szülőknek szülői joguk van szociális támogatásra,
- idővel „teljes örökbefogadássá” változtatható.

■ Az örökbefogadhatóság feltételei

A törvény az „állami nevelt” minősítés öt esetét különbözteti meg:

- nincs törvényesen igazolható származás, anonim születés történt, talált gyermek / csecsemő, ismeretlen a családi név, a gyermekről a születés után közvetlenül lemondtak,
- van örökbefogadhatóságról szóló nyilatkozat (ebben az esetben a szülők dönthetnek arról, hogy nevüket, kilétüket titokban tarják-e vagy sem)
- bírósági ítélettel van megerősítve a lemondás (ezalatt azt az esetet kell érteni, amikor a szülő már több mint egy éve tudatosan nem gyakorolja szülői jogait. Ez a döntés azonban még megfordítható, mielőtt a gyereket elhelyezik egy másik családban.)
- gyámság / gondnokság alatt nem álló árvákról van szó,
- a gyermekek szülei elveszítették szülői felügyeleti jogukat.

¹⁾ Dr. Annick-Camille DUMARET és Dr. Dominique ROSSET írása nyomán Kibicher Orsolya összefoglalóját olvashatják.

²⁾ Franciaországban az örökbefogadáshoz, illetve szakellátással összefüggő kérdésben minden esetben bírósági döntés kell.

Nagyon sok gyerek van gyermekvédelmi gondoskodásban, de ezek közül csak nagyon kevés fogadható örökbe. Jelenleg a 3000 állami nevelt státuszú közül ezret adoptáltak, 2900 országon belüli örökbefogadás történt, megközelítőleg 2500 családon belüli örökbefogadás, és további 10 000 gyermek vár arra, hogy örökbe fogadják.

Az állami nevelteknek minden egyes megyében van egy-egy kirendelt gyámja, nevezetesen az adott megye vezetője. Ezt a gyámot egy ún. Családi Tanács támogatja, illetve segíti munkájában. A Családi Tanács tagjait a gyám választja ki, a tagokat 3 évre választják meg, és mandátumuk három alkalommal meghosszabbítható.

■ Az örökbefogadás gyakorlata

A vérszerinti szülők számára kétféle lehetőség van:

a) saját önkéntes beleegyezés; ezt követően 2 hónap áll a szülők rendelkezésére, hogy átgondolják a döntésüket, és esetleg visszavonják, illetve egy év abban az esetben, ha mindkét szülő szülői jogai élnek. (Ha az 1 helyett egy-et írunk, akkor a 2 helyett is kettő-t kellene)

b) bírói ítélet; abban az esetben, ha a szülők több mint egy évre teljesen eltűnnek

Az egy év eltelte után tehát a beleegyezés visszavonására nincs lehetőség. A gyermek „állami nevelt” státuszúvá válik és adoptálható.

Az örökbefogadási eljárás kb. 9 hónapig tart, ennyit kell várniuk azoknak a pároknak, akik örökbe szeretnének fogadni egy gyermeket.

A leendő szülőknek találkozniuk kell pszichiáterrel, pszichológussal, és szociális munkással. A leendő szülőknek meg kell határozniuk az elképzeléseiket a leendő gyerekről (nem, kor, származás, fizikai tulajdonságok, illetve esetlegesen

a tolerálható orvosi problémák tekintetében).

Az ASE csapata dönt arról, hogy az adott szülőpáros fogadhat-e örökbe vagy sem, és ha ez a döntés megszületik, a jóváhagyás 5 évig érvényes. A gyakorlatot tekintve megállapítható, hogy az ASE könnyen és gyorsan talál örökbefogadó családot, kivéve a halmozott hátránnyal küzdő gyerekeket (ezek nevelőszülőkhöz, vagy intézetbe kerülnek).

Amint a gyermek képviselője is elfogadja a családot örökbefogadásra alkalmasnak, a gyermek meg is érkezik új családjába, és az új szülőknek 6 hónap áll a rendelkezésükre, hogy beadják a kérelmet az örökbefogadás véglegesítésére. Ez idő alatt megkapnak mindennemű segítséget a támogató csapattól. Az örökbe fogadni kívánó családok a különböző nemzeti és regionális – önkéntes alapon működő – szervezetekhez fordulhatnak, ahol segítséget és felvilágosítást kapnak a teendőkről és a lehetőségekről. Azok a szülők, akik csecsemőt vagy nagyon fiatal gyermeket szeretnének örökbe fogadni, nemzetközi szervezetekhez fordulhatnak.

■ Nevelőszülői gondoskodás

Számos kutatás kimutatta, hogy a gyermekek elhelyezésében számos törés van, azaz mire megtalálják a számukra legkedvezőbb és egyben végleges családot, addig – sajnos – több családnál is megfordulhatnak. A régebbi kutatások során azt találták, hogy 1975–80 között az elhanyagolt és ezért állami intézetbe került gyerekek átlagosan több mint 4 családnál fordultak meg, mielőtt az örökbe adásra sor került volna, és ez csak 4 éves koruk eltelte után történt meg (tehát korábban a francia rendszernek átlagosan több mint 5 évre volt ahhoz szüksége, hogy egy gyermeket el tudjon véglegesen helyezni).

Másik két, a nevelőszülői hálózat működését vizsgáló kutatás pedig azt találta, hogy a megkérdezett gyerekek több mint 50%-ának voltak több családról/helyről is élményeik mielőtt a végleges gondozási helyükre kerültek volna. Az is kimutatható volt, hogy a gyerekek helyváltoztatásainak száma a gyerek életkorával arányosan nőtt. A francia kutatók becslése szerint az állami nevelésben lévő gyere-

kek kétharmadának valószínűsíthetően a testvérei is állami nevelésben vannak.

A nevelőszülői hálózatnak hagyománya van Franciaországban: ennek oka, hogy a (pót)családban való nevelésnek számos olyan előnye van az intézettel szemben, ami valamennyire kárpótolni tudja a vérszerinti családnak a hiányát: vannak nagyszülők, más gyerekek, a generációk közötti kapcsolatok széles skálán mozognak.

Ez ugyanakkor nem minden esetben segít, sőt bizonyos esetekben akár problémát is okozhat, pl. a már túl idős gyermek számára. Olyanok számára, akik nagyon erősen kötődnek vérszerinti szüleikhez, nagy problémát jelenthet egy másik, nélkülük is teljes családba integrálódni.

A leggyakoribb okok a gyermekvédelmi nevelésbe vételre:

- elhanyagolás (30%)
  - családon belüli erőszak (15–20%)
  - a szülő mentális betegsége – pszichiátriai kezelés alatt álló anya (40%) vagy depressziós anya egyéb pszichológiai problémákkal (33%)
- EZEN KÍVÜL:
- problémák a szülő–gyermek kapcsolatban (50%)
  - alkohol és drogproblémák, illetve egyéb szociális természetű betegségek, mely az anyák 4/10-ét az apáknak pedig az 1/3-át jellemzi

Megállapítható a vizsgálatokból, hogy a létbizonytalanság és más gazdasági ok sohasem szerepel, mint közvetlen ok a gyermekvédelmi nevelésbe vételnél. A gyerekek többsége traumaként éli meg a családtól való elszakadást, és terápiás kezelésre szorul.

A beutalási okok ellenére fontos és szükséges a gyermek–szülő közötti kötelék, kapcsolat fenntartásán, kiépítésén fáradozni. Egyrészt azért, mert a szülők nagytöbbsége fenntartja szülői jogait (hisz tulajdonképpen csak azt a jogát veszíti el ilyenkor a szülő, hogy a gyereke

egy háztartásban éljen vele, minden egyéb joga megmarad). Pl. a szociális munkásnak továbbra is egyeztetnie kell a szülővel, pl. arról, hogy melyik iskolába járjon a gyerek, milyen vallást gyakoroljon, vagy ha a gyermeket műteni kell stb.

■ Családnál való elhelyezés

A nevelőszülői család és annak környezete a gyermek számára stabil hivatkozási pontokat kínál. De ez a gyermek már rendelkezik egy csomó kellemetlen tapasztalattal a felnőttek világáról, ugyanakkor nem egyszer diszfunkcionálisan, illetve patológiás módon kötődik a vérszerinti szüleihez. Ez a kötődés, illetve a gyerek saját problémái nagyon megnehezítik a nevelőszülők dolgát.

Általában a gyermek megismétli azokat a magatartásmódokat, amiket ismer, azt a mintát, amit megtanult: az erőszkos viselkedést, a túlzott kötődést, aztán pedig hirtelen a közeledés elutasítását, a bántalmazás kockázatát.

Van egy szakemberekből álló csapat (teljes időben dolgozó szociális munkások és részdísz pszichiáterek, pszichológusok és terapeuták), akik segítik a nevelőszülőket a felmerülő problémák megoldásában. Nincs jó vagy rossz család. A nevelőszülői család feladata igazából nem az, hogy pótlék legyen (még ha ez gyakorlatilag mégis így van), a tulajdonképpeni feladata a gyermek számára biztosítani a megfelelő szocializációt, iskolába járást. Minden család átesik a kiválasztási procedúrán és a szakmai képzésen.

A gyermek családnál való elhelyezésének legfontosabb céljai, illetve előnyei:

- lehetőséget biztosítani a gyermek számára hogy (más alapokon) újraépítse a kapcsolatát a vérszerinti családjával;
- lehetőséget teremteni új kötelékek / kötődések kialakulására más személyekkel, (szülőpótlékként funkcionáló) felnőttekkel és vele egykorúakkal egyaránt;

■ lehetőséget teremteni a gyermek és a nevelőszülői család közötti érzelmi elköteleződés / kötődések kialakulására és ennek figyelemmel kísérése / támogatása;

■ segíteni a gyermeknek a múltjával és identitásával kapcsolatban felmerülő problémák feldolgozásában.

A francia gyermekvédelmi rendszer a hangsúlyt a gyermekekre helyezi, az ő érdekeit (minél egészségesebb és harmonikusabb kapcsolatot mind a nevelőszülővel mind pedig a vérszerinti szülővel) tekinti elsődlegesnek. Ennek érdekében szakemberek segítik/készítik fel egyrészt a nevelőszülőket, hogy a gyermek minél hamarabb és zökkenőmentesebben kerüljön egy olyan védelmező, szeretetteljes, elfogadó környezetbe, ahol könnyebben fel tudja dolgozni a vérszerinti szüleinek az átmeneti vagy tartós elvesztését.

A francia rendszer ugyanakkor nem feledkezik meg a vérszerinti szülőkről sem, hisz az elsődleges cél a szülő-gyermek kapcsolat helyreállítása, illetve fenntartása. A nevelőcsaládok szerepe: átmenetileg a védőszárnyaik alá vegyék az adott gyereket, amíg nem rendeződik a szülővel való kapcsolata. A szülőnek lehetősége van tartani a kapcsolatot; ez magába foglalja egyrészt a rendszeres (de nem gyakori) látogatási lehetőséget, illetve bizonyos alkalmakat is, mint amilyen a születésnap, vagy a különböző nevelőszülőknél elhelyezett testvéreket meglátogathatják a szülők egy közösen megbeszélt helyen és időben.

Ezek a szülői látogatások (akár a nevelőcsaládnál, akár semleges helyen) mindig felügyelet mellett történnek). Az ellenőrzés mértéke függ a gyermek korától, illetve a szülő betegségétől, problémájától. A tapasztalatok szerint egyes szülők meglehetősen rugalmasak ebben a kérdésben, másoknak viszont problémát okoz elfogadni és feldolgozni, hogy gyermekük egy másik családnál él.

Vannak azonban olyan sokproblémás családok, amelyek esetében csak akkor érhetünk el megfelelő eredményeket, ha a programban egyidejűleg folyik terápiás

munka a vérszerinti szülővel, a gyermekkel és a nevelőszülővel is. Ebből kiindulva dolgozta ki Myriam David (a nevelőszülői terület specialistája) azt a módszert, amely szerint a családi elhelyezést intéző szolgálat munkájában két szakembercsoportnak kellene részt vennie:

1) az egyik csoport a gyermek érdekét képviselné: ebbe beletartozna a nevelőszülői család, egy szociális munkás, aki a gyermek iskoláztatásáért/iskolai fejlődéséért felelős, és egy pszichológus, aki a gyermek múltjának, illetve saját élet-történetének a „megemésztéséért” és a folyamatosság biztosításáért felelős (a gyermek ezzel kapcsolatos problémáinak, kérdéseinek, félelmeinek a feldolgozásában segít).

2) a másik csoport pedig a vérszerinti szülők érdekét védené ebbe egy szociális munkás és egy pszichológus tartozna, akik a szülői látogatásokat, a szülő-gyermek találkozásokat felügyelnék.

Franciaországban vannak már olyan non-profit szervezetek, ahol mind a két említett szakembercsoportot megtalálhatjuk, de számuk egyelőre elenyésző. A legtöbb helyen csak egy szociális munkás van, pszichológus és egyéb szakember segítségével nélkül.

A cikk szerzője felteszi a kérdést: ha egyedül van a két család között, vajon hogyan tud mindkét fél szövetségesévé válni, hogyan tudja érdemben megoldani a problémáikat, hisz mindkét családnak más-más jellegű problémákkal kell szembesülniük, ráadásul az érdekeik is különböznek.

A kutatások azt mutatják, hogy ha a (nevelő) családba kerülés valamilyen oknál fogva elhúzódik és az érintettek nem kapnak megfelelő szakemberektől segítséget, a szülő-gyermek kapcsolattartás folyamatosan csökken. Ha pedig a szülő megszünteti a kapcsolattartást és több mint egy évig egyáltalán nem jelentkezik, a gyermekről bírósági döntés mondja ki, hogy „állami nevelt”, és innen kezdve örökre adhatóvá válik.

Kibicher Orsolya